

TERITORIILE ȘI AȘEZĂRILE SLAVILOR TIMPURI REFLECTATE ÎN SURSELE SCRISE.

*

THE TERRITORY AND THE SETTLEMENTS OF THE EARLY SLAVS REFLECTED IN WRITTEN SOURCES.

*

LE TERRITOIRE ET LES COLONIES DES PREMIERS SLAVES REFLECTÉES DANS LES SOURCES ÉCRITES.

Paul-Marian BOERU¹

Rezumat: Teritoriile și așezările slavilor timpurii la nordul Dunării sunt aspecte importante pentru a înțelege evenimentele petrecute în secolele VI-VII. Sursele antice se concentrează în mare parte atacurile slavilor timpurii pe teritoriul Imperiului Bizantin, fragmentele referitoare la societatea, religia, așezările barbarilor fiind mai rare. Acest articol studiază acele pasaje din sursele scrise referitoare la teritoriile și așezările sclavenilor și anților la nordul Dunării.

Cuvinte cheie: (sclavenes, antes, territory, settlements.)

*

Abstract: The territories and the settlements of the early slavs at the north of the Danube are important aspects for the research of the VI-VIIth centuries events. The written sources are mostly focused on the attacks of the slavs in the territory of the Byzantine Empire, the fragments which are referring to the society, religion, and the settlements are sparser. This article studies those fragments referring to the territory and the settlements of the sclavenes and antes at the north of the Danube.

Keywords: (sclavenes, antes, territory, settlements.)

*

Resume: Les territoires et les établissements des premiers slaves au nord du Danube sont des aspects importants pour la recherche des événements des VI-VII siècles. Les sources écrites se concentrent principalement sur les attaques des slaves sur le territoire de l'Empire Byzantin, les fragments faisant référence à la société, à la religion et aux colonies sont plus rares. Cet article étudie ces fragments faisant référence au territoire et aux peuplements des esclaves et des antes au nord du Danube.

Mots clés: (sclavènes, antes, territoire, établissements.)

Antichitatea târzie și Evul Mediu timpuriu sunt epoci în care se înregistrează perioade de declin regăsite în aproape toate aspectele la Dunărea de Jos. Multiple confruntări cu barbarii dar și perioadele de instabilitate politică duc la o situație nefavorabilă pentru Imperiul Bizantin prezentă atât la nivel economic cât și militar. Pe

¹ Arheolog debutant, Banat archaeosave SRL.

lângă acestea, atât la nordul cât și la sudul Dunării se înregistrează un declin la nivelul populației, depopularea fiind consecința multiplelor atacuri ale barbarilor². Slavii timpurii au reprezentat singura populație barbară din Antichitatea târzie (cu excepția goților după 376) care a reușit să se stabilească pe teritoriul Imperiului Roman în spațiul balcanic, aceștia făcându-și apariția pe vechiul continent într-o perioadă critică. Colapsul conglomeratului hunic desfășurat la mijlocul secolului al V-lea și convalescența militară și politică a imperiului de la finalul secolului al V-lea și începutul celui următor, au făcut ca frontiera Dunării de Jos să redevină un element-cheie în relația Imperiului Bizantin cu vecinii săi³.

Începutul perioadei marilor migrații are loc odată cu marele atac hunic asupra ostrogoților și vizigoților din 375-376. Parțial, populațiile germanice și alte populații din grupul Sântana de Mureș – Cerneahov trec Dunărea, sub această amenințare. Hunii vor domina teritoriul de la nordul Dunării, întâi de la est de spațiul actualei Românie, iar apoi din Pannonia, unde se așază după 420. Înfrânți la Nedao de către gepizi în 454, efemerul Imperiu Hunic se spulberă. La fel, gepizii, care stăpânesc Pannonia și apoi ocupă Sirmium, își extind în secolul VI stăpânirea în teritoriul intracarpatic, unde arheologic aflăm atestat un centru de putere în zona Clujului (grație mormintelor princiare de la Apahida), condus la un moment dat de principele creștin Omharus.

Învinși la rândul lor de avari în alianță cu longobarzii în 567, gepizii cedează controlul politic al zonei avarilor; cât despre longobarzi, aliați vremelnici ai avarilor, aceștia migrează imediat, în anul 568, așezându-se în Peninsula Italică⁴. Slavii timpurii și avarii susțin împreună sau separat multiple atacuri asupra Imperiului Bizantin, provocând importante distrugerii regăsite la nivelul limesului. Aceste atacuri de mici sau chiar ample dimensiuni duc la pierderea controlului bizantin la Dunărea de Jos la începutul secolului al VII-lea⁵.

În ceea ce îi privește pe slavii timpurii, sclavenii și anții, cercetarea asupra lor se bazează pe sursele scrise și pe cele arheologice. Sursele scrise pot oferi informații foarte utile și se pot referi la multe aspecte. În analiza surselor scrise trebuie să se țină cont de faptul că autorii antici ar fi putut fi subiectivi, veridicitatea surselor trebuind în consecință verificată. Arheologia slavilor timpurii s-a bucurat de o mai mare atenție și dezvoltare dar implicarea ideologică la mijlocul secolului al XX-lea și în deceniile

² Pentru un exemplu de studiu al depopulării zonei Dunării de Jos vezi Ivanišević, V. 2015. *The Danubian limes of the Diocese of Dacia in the fifth century*. In Vida, T. (ed.) „Romania Gothica II, The Frontier World Romans, Barbarians and Military Culture”. Proceedings of the International Conference at the Eötvös Loránd University, 01-02. October 2010 Budapest. Budapest: Eötvös Loránd University, Institute for Archaeological Sciences, 653–665.

³ Florin Curta, *Apariția slavilor. Istorie și arheologie la Dunărea de Jos în veacurile VI-VII*, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2006, p. 165.

⁴ Peter Ivanic, *Western Slavs in the 6th and 7th century*, „Journal of history”, 47, 2012, p. 2.

⁵ Pentru un studiu al prăbușirii limesului vezi Alexandru Madgearu, *THE END OF THE LOWER DANUBIAN LIMES: A VIOLENT OR A PEACEFUL PROCESS ?*, „Studia Antiqua et Archaeologica”, XII, Iași, 2006, pp. 151-168.

următoare nu a marcat doar progresul cercetării ci a avut și o influență negativă prin modul de interpretare greșit, exagerat sau tendențios al surselor scrise și arheologice.

Spațiul geografic originar al slavilor timpurii, apariția lor, demografia, credințele religioase, organizarea politică sunt aspecte des abordate de istoriografia comunistă de influență sovietică, uneori acestea fiind exagerate, chiar mistificate. Subiectul a fost unul controversat datorită faptului că slavii timpurii au ocupat un spațiu geografic întins, distribuit pe teritoriul mai multor țări actuale. Astfel sclavenii și anții au avut multiple contacte cu diferite populații care și-au lăsat amprenta asupra lor. Cercetătorii secolului al XX-lea au urmărit descoperirea de urme cât mai vechi specifice slavilor în țările lor, în condițiile în care acest lucru era apreciat de către istoriografia și propaganda sovietică⁶. La sfârșitul secolului al XX-lea și începutul secolului actual cercetătorii în domeniu au început combaterea vechilor teorii, încercând îndreptarea anumitor aspecte ale istoriei slavilor timpurii la Dunărea de Jos.

Istoricii au încercat de asemenea combaterea fostei teze care presupunea marea migrație a barbarilor la sud de Dunăre din 602, temă în repetate rânduri argumentată de istoriografia secolului al XX-lea. S-a ajuns la concluzia că numărul slavilor timpurii nu a fost chiar așa de mare cum s-a crezut inițial iar căderea limesului a fost un proces complex a cărui dată nu este chiar așa ușor de stabilit.

Sursele scrise pe lângă cele arheologice sunt de mare importanță pentru întregirea imaginii secolelor VI-VII. Majoritatea autorilor antici contemporani cu evenimentele își concentrează mărturiile asupra atacurilor devastatoare întreprinse de slavi sau avari pe teritoriul Imperiului Bizantin. Alte aspecte ce țin de societatea, credințele sau originea barbarilor au fost neglijate. Căutând originea slavilor timpurii, s-a formulat ipoteza că veneții ar fi precursorii acestora. Primele mențiuni despre veneții localizați între Vistula și Marea Baltică erau deja apărute în secolele I și II p.Chr., acestea fiind susținute de istoricul roman Tacitus, de Plinius cel Bătrân și, nu în ultimul rând, de geograful grec Ptolemeu. Scriitorul roman Plinius cel Bătrân (23-79 p.Chr.) în a sa *Naturalis Historiae* a afirmat că slavii erau așezați între Vistula și triburile germanice; Tacitus (55-120 p. Chr.) în lucrarea sa *Germania* i-a menționat în zona aflată între Dunărea de Jos și Marea Baltică, iar Claudius Ptolemaeus (100-170 p.Chr.) în al treilea volum al *Cosmografiei/Geographia* i-a localizat la vest de Vistula și la nord de Carpați⁷. Opinia împărțită de aproape toți cercetătorii este aceea că termenul de „veneți” nu face sub nicio formă vreo referire la populațiile slave,

⁶ Pentru un istoric al cercetărilor și arheologiei slavilor vezi Florin Curta, *Pots, Slavs and Imagined Communities: Slavic Archaeologies and the History of the Early Slavs*, „European Journal of Archaeology”, 4, 2001. <https://journals.sagepub.com/toc/eja/4/3>.

⁷ Peter Ivanic, *op.cit.*, p. 6.

deoarece doar un istoric⁸ din secolul al VI-lea îi menționează, bazându-se pe vechile scrieri⁹.

Mențiuni clare în sursele scrise despre sclaveni și anți au apărut abia la scriitorii bizantini din secolele VI-VII p.Chr., aceștia fiind interesați de noii adversari apăruiți la graniță, care deveneau din ce în ce mai amenințatori pentru siguranța Imperiului Bizantin. Incursiunile slavilor timpurii spre sudul Dunării, în zona stăpânită de Imperiul Roman de Răsărit, au apărut menționate în relatările izvoarelor narrative romano-bizantine privitoare la ultimii doi ani ai stăpânirii împăratului Anastasius (491-518 p.Chr.) și în timpul lui Justin I (518-527 p.Chr.), ceea ce face ca aceste relatări despre ei în această zonă să fie chiar mai numeroase decât cele referitoare la cei din spațiul de origine.

Procopius din Caesarea¹⁰ (cca. 500-555 p.Chr.), contemporan cu istoricul got romanizat Iordanes, a fost un membru al aristocrației senatoriale, critic față de reformele lui Iustinian, dar martor în suita comandantului Belizarie în timpul războaielor purtate de Imperiul Bizantin cu perșii, vandalii și goții, pe care le-a prezentat/descris în opt cărți, presărând în cadrul acestora multe relatări despre slavi, pe care foarte probabil i-a cunoscut direct, ca mercenari în războaiele din Italia¹¹.

Acesta în lucrarea *Despre războaie* îi localizează pe sclaveni la nordul Dunării în legătură cu atacurile acestora la sud de fluviu pe teritoriul Imperiului Bizantin. [...] *Trei ani mai târziu Chilbudios¹² trecu fluviul, ca de obicei cu oaste puțină, iar sclavinii îl întâmpinară cu toată mulțimea. Se iscă o luptă înverșunată, în care căzură mulți romani, printre care și comandantul lor Chilbudios. De atunci încolo barbarii putură să treacă fluviul nestingheriți, iar bogățiile romanilor ajunseră pentru ei lesne de atins¹³.*

Procopius a furnizat descrierea zeului principal slav –făuritorul tunetului–. Acest pasaj este deosebit de interesant conținând un aspect foarte puțin cunoscut și anume dimensiunea religioasă al slavilor timpurii. Autorul s-a referit chiar și la organizarea socială barbarilor în teritoriile acestora, descrisă în felul următor: *Neamurile acestea, sclavinii și anții nu sunt conduse de un singur om, ci trăiesc încă din vechime în rânduială democratică și de aceea treburile lor atât cele prielnice, cât*

⁸ Iordanes, got creștin romanizat din Moesia, partizan al politicii împăratului Iustinian și al înțelegerii dintre bizantini și goți, admirator al antichității clasice.

⁹ Eugen Teodor, Sorin Paliga, *Lingvistica și arheologia slavilor timpurii: O altă vedere la Dunărea de Jos*, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2009, p. 6.

¹⁰ Procopius, originar din Palestina, este considerat ultimul istoric al lumii antice. L-a însoțit pe Belisarius în războaiele lui Iustinian, a scris *Istoria secretă, Războaiele lui Iustinian* și, iarăși, binecunoscuta sa lucrare, *De Aedificiis (Despre zidiri)*.

¹¹ Constantin Rezachevici, *Imaginea vechilor slavi din secolul al VI-lea în lumina izvoarelor bizantine. O altfel de lume decât s-a crezut*, „Romanoslavica”, 44, 2009, p. 4.

¹² Important comandant militar cu funcția de *Magister militum per Thraciam*, însărcinat protecția provinciei Thracia.

¹³ *F.H.D.R. II- Fontes Historiae Daco-Romanae – Izvoarele istoriei României, II. De la anul 300 pînă la anul 1000*, Editura Academiei R.S.R., București, 1970, Procopius, *Despre războaie*, VII, 4.6.

și cele neprielnice sunt totdeauna dezbătute de către obște [...]. Cred că este un singur Dumnezeu, făuritorul fulgerului și singur stăpânitor al tuturor lucrurilor și îi jertfesc boi și alte animale de tot felul. Ei mai cinstesc și râuri, nimfe și alte zeități și jertfesc tuturor acestora, iar cu prilejul jertfelor fac prorocii¹⁴.

Acest pasaj referitor la aspectul religios poate fi pus în legătură cu faptul că în unele așezări ale slavilor la nordul Dunării au fost descoperite cuțite de fier datate în secolul al VIII-lea care aveau probabil o utilizare magico-religioasă. În aceeași zonă la (Hanska, Trebujeni, Dănceni) au fost descoperite figurine antropomorfe și zoomorfe din lut. Cercetătorii au susținut că aceste statuete datate între secolele VII-X aveau o întrebuințare cultică, descoperiri similare existând și în Europa centrală dar și în estul continentului¹⁵. Procopius detaliază uciderea locuitorilor orașului Topeiros¹⁶ de către slavii timpurii. După ce au fost bătuiți cu bâte și uciși au fost arși împreună cu animalele lor. Acest ritual¹⁷ este pus în legătură cu obiceiurile păgâne ale slavilor timpurii¹⁸.

Relatarea menționată mai sus, referitoare la *rânduiala democratică*, prezentă pe teritoriile slavilor a stârnit nenumărate controverse în perioada modernă, teoria că slavii trăiau în democrație fiind argumentată și susținută de către istoricii sovietici. Este necesar să menționăm aspectul potrivit căruia în secolul al VI-lea conceptul de *democrație* era echivalentul anarhiei (cuvânt angajat explicit pentru a descrie societatea barbarilor sclaveni)¹⁹. S-a concluzionat, în felul acesta, faptul că Procopius din Cesarea a utilizat acest concept pentru a face referire la modalitatea de luare a deciziilor (de comun acord), deoarece a dorit să diferențieze practicile politice ale slavilor timpurii de cele bizantine. Termenul de *democrație* este pus de asemenea în legătură cu stilul de viață al slavilor timpurii, în mici și sporadice triburi, lipsite de o putere centrală²⁰. Aceasta este și cauza pentru care Imperiul Bizantin nu a reușit să încheie tratate cu sclavenii²¹.

În continuarea relatării, Procopius îi situează pe slavii timpurii la nord de Dunăre și se referă și la așezările acestora. Stilul acestora de viață este precar și

¹⁴ *Ibidem*, VII, 14,1. 24.

¹⁵ Dan. Gh. Teodor, *Éléments slaves des VIe-VIIIe siècles ap. J.C. au nord du Bas Danube*, „Trudy VI Mezhdunarodnogo Kongressa Slavianskoi Arkheologii”, Novgorod. 26-31 Avgysta 1996/Works of the VIth International Congress of Slavic Archaeology, Novgorod. 26-31 August 1996, ed. v. v. sEdov (Moscow, 1997-1999), v. 3, 304-305.

¹⁶ Important oraș bizantin situat pe teritoriul Greciei actuale.

¹⁷ Eugenio R. Iuján, Procopius, *De bello Gothico III 38. 17-23: a description of ritual pagan Slavic slayings?*, „Studia Mythologica Slavica”, 11, 2008, pp. 107-110.

¹⁸ Kardaras George, *A re-approach of Procopius ethnographic account on the early slavs*, „Byzantina Symmeikta”, 27, 2017, p. 254.

¹⁹ Teodor Eugen, Paliga Sorin, *Lingvistica și arheologia slavilor timpurii: O altă vedere la Dunărea de Jos*, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2009, p. 6.

²⁰ Kardaras George, *op.cit.*, p. 251.

²¹ Vezi Amy Wood, *WHY WERE THE SCLAVENES NEVER ROMAN ALLIES? A Study of Late Antique Roman Frontier Policy and a Barbarian Society*, Macquarie University, Sydney, 2015.

neîngrijit iar așezările lor sunt sărăcăcioase, aspecte diametral opuse comparativ cu viața pe care o duceau cetățenii în Imperiul Bizantin. *Locuiesc în colibe jalnice, răzleți mult unii de alții și mereu se mută dintr-un loc în altul [...]. Într-adevăr, și unii și alții se numeau altădată „sporii,” poate pentru faptul că locuiesc sporadic, în corturi împrăștiate. De aceea au și mult pământ; căci cea mai mare parte a țărmului de dincolo al Istrului este locuită de dânșii*²².

La fel de prețioase sunt și relatările făcute de același Procopius despre limba, obiceiurile de luptă și aspectul fizic al slavilor timpurii. Aici apare și intenția scriitorului de a se referi la originea comună a triburilor sclavenilor și anților. *Când pornesc la luptă, cei mai mulți merg pe jos contra dușmanului; poartă în mâini scuturi mici și lănci, dar nu-și pun niciodată platoșă. Unii n-au nici cămașă, nici manta; ci îmbracă numai niște pantaloni până la părțile rușinoase și pornesc așa la luptă împotriva dușmanilor. Amândouă neamurile (sclavenii și anții) au o singură limbă, cu totul barbară. Nici la înfățișare nu se deosebesc cu ceva între ei. Toți sunt înalți și foarte voinici. Culoarea pielii nu e prea albă, aceea a părului nu e prea blondă și nici nu bate cu totul în negru, ci sunt toți roșcovani. Duc o viață aspră și neîngrijită, la fel ca masaștii, și sunt mereu plini de murdărie ca și aceia [...]*²³.

În conformitate cu cele expuse mai sus, Procopius a susținut ideea că sclavinii și anții ar avea aceeași origine, un argument în acest sens fiind asemănările dintre aceștia. Descrierea făcută de autor era una tipică, utilizată pentru a caracteriza populațiile barbare, a căror limbă inteligibilă este disprețuită de mediile culturale bizantine. De asemenea, din afirmațiile lui Procopius se pot trage unele concluzii privind dimensiunea economică, slavii ducând o viață la limita existenței *aspră și neîngrijită*²⁴. Autorul surprinde relațiile între cele două neamuri ale slavilor timpurii.

După tratatul din 545/546, anții devin aliații bizantinilor, fiind folosiți de aceștia pentru a lupta împotriva sclavenilor. După anul 602, anții dispar din sursele scrise²⁵. *Mai târziu anții și sclavinii ajunseră la neînțelegeri între ei și se încăierară, dar se întâmplă ca anții să fie învinși de vrăjmașii lor*²⁶.

Ideea problematică este aceea că Procopius nu își menționează sursele, fapt sesizat de istoricul Florin Curta: „Cunoștințele lui Procopius asupra Peninsulei Balcanice se rezumă la cercetarea unor hărți [...]. Este foarte probabil că Procopius a avut contact cu slavii, în campania din Italia, unde a funcționat pe lângă Belizarie drept jurist și aghiotant. Perspectiva sa asupra slavilor este că acestia sunt niște nou-veniți. Slavii nu au fost percepuți ca o forță politică, ci ca una de manevră. Procopius îi amintește pe sclaveni și pe anți (slavi) în relație cu hunii, sau alți nomazi. Excursul său despre etnografia slavă este cel mai dezvoltat din toată opera lui, incluzând o largă arie

²² F.H.D.R. II, Procopius din Caesarea, *op.cit.*, VII,14,1. 24.

²³ *Ibidem*, VII, 14, 1. 27.

²⁴ *Ibidem*, *loc.cit.*

²⁵ Kardaras Georgios, *The Byzantine-Antic treaty, 545/546 and the defense of Scythia Minor*, „[Byzantinoslavica: Revue internationale des études byzantines](#)”, LXVIII, 2010, pp. 70-76.

²⁶ F.H.D.R. II, Procopius din Caesarea, *op.cit.*, VII,14,1. 7.

problematică: organizare politică, religie, locuințe, caracteristici militare, limbă, aspect fizic, nume etnic și teritoriu”²⁷.

Un alt autor antic important este Iordanes, un fost birocrat bizantin. Unii cercetători ai secolului XIX-lea au susținut faptul că Iordanes s-a inspirat sau chiar a copiat din *Istoria Goșilor* a lui Cassiodorus²⁸. Mai mult, sursele lui Iordanes par a fi scrise și nu orale. Prin comparație cu Procopius, relatarea lui Iordanes este slab informată: „În afară de localizarea lor în Scythia, singurul lucru pe care Iordanes îl știe despre sclaveni este că au mlaștini și păduri pe post de orașe, pasaj care își găsește o îndepărtată paralelă în descrierea lui Tacitus despre țara îndepărtată a veneților”²⁹. S-a concluzionat faptul că Iordanes în opera sa, a „[...] completat harta imaginară a unor vechi istorii, cu nume entice uzuale în vremea lui”³⁰. Acesta, scriind *Getica* la puțin timp după *Romana* (550), îi menționează atât pe sclavini cât și pe anți, descriind teritoriul acestora. [...] *În mijlocul lor se află Dacia apărută de Alpii abrupti, ca de o coroană. În partea lor stângă, spre nord, de la izvorul Vistulei se află așezată pe un spațiu imens numeroasa populație a veneților. Deși astăzi numele lor variază după diferitele familii și regiuni, ei mai poartă mai ales numele de sclavini și anți. Sclavinii locuiesc de la cetatea Noviodunum și lacul care este numit Mursianus și până la Nistru, iar în nord până la Vistula: drept orașe au păduri și mlaștini. Anții însă, care sunt cei mai viteji între ei, se întind de la Nistru la Nipru, acolo unde Marea Pontică face un cot. Acele râuri se găsesc la o distanță de mai multe zile de drum unul de altul*³¹.

Procopius spune că sclavinii au mult teritoriu, pe când Iordanes relatează despre *numeroasa populație a veneților* referindu-se la -sclavini și anți- că aceștia locuiesc un *spațiu imens*. Cel din urmă lasă de înțeles că sclavenii și anții sunt urmașii veneților, spre deosebire de Procopius care le-a atribuit sclavenilor și anților drept strămoși pe spori. Iordanes le-a atribuit ca loc de viață mlaștinile și pădurile, în timp ce Procopius îi consideră pe anți și pe sclaveni a fi nomazi. Procopius îi localizează aproape de frontiera imperiului, pe când Iordanes îi localizează mai departe, pe malurile Vistulei. Iordanes susține că anții erau cei mai puternici dintre veneți, iar Procopius îi pune pe picior de egalitate cu sclavenii³².

Un al istoric contemporan cu evenimentele prezentate este Meneandru Protector, despre care s-a constatat că a folosit o viziune tradițională referitoare la

²⁷ Florin Curta, *Apariția slavilor. Istorie și arheologie la Dunărea de Jos în veacurile VI-VII*, op.cit., p. 33.

²⁸ Important autor antic cu funcții administrative la curtea regelui Theodoric cel Mare, regele ostrogoșilor. Lucrările sale cele mai importante sunt *Chronica*, *Istoria Goșilor*, *Codex Grandior*.

²⁹ *Ibidem*, pp. 34-35.

³⁰ *Ibidem*, p. 36.

³¹ *F.H.D.R. II*, Iordanes, *Getica*, 34-37.

³² Florin Curta, *Apariția slavilor. Istorie și arheologie la Dunărea de Jos în veacurile VI-VII*, op.cit., p. 36

populațiile barbare. Lucrările sale sunt *Istoria* și *Istoria păgânilor*³³. În cea din urmă vorbește despre devastarea pământurilor anților de către avari, dar nu îi menționează pe slavi³⁴. Menander contribuie în mare parte cu viziunea tradițională folosită în descrierea barbarilor. Aceștia au fost adeseori văzuți de istoriografia antică ca lacomi, vicleni, aroganți, necontrolați, nedemni de încredere. În a sa *Historia*, aceasta surprinde un episod important în cadrul relațiilor dintre anți și avari. Anții o populație numeroasă slavă, a reușit să obțină unele obiective pe plan extern. Aceștia făceau tot ce le stă în putință pentru a reuși să reziste avarilor, care încercau să îi domine. După ce bizantinii au reușit să își recâștige poziția puternică în Balcani în urma campaniei din 590, anții au profitat de această schimbare, aliindu-se cu romanii, astfel reușind să iasă de sub sfera de influență avară. Deciziile anților erau făcute ori de consiliul bătrânilor ori de un conducător central, cert fiind faptul că anții, organizați au reușit să profite de situația din Balcani. Astfel aceștia se deosebesc de alte triburi slave care nu au obținut astfel de obiective îndrăznețe pe plan extern³⁵. Meneandru descrie un episod de interes pentru studiul relațiilor slavo-avare în care avarii ajutați de bizantini atacă teritoriile slavilor timpurii. Fragmentul conține și o referire la așezările sclavenilor. *[...] Au trecut pe pământul roman aproape șaiszeci de mii de călăreți bine înarmați. De aici i-a dus mai departe prin ținutul illyrilor și a ajuns iarăși pe pământul sciților. Acolo s-a pregătit să treacă din nou peste Istru în așa numitele corăbii cu cârme de jur împrejur. După ce a trecut pe malul celălalt al râului, (Baian) a năvălit pe neașteptate în satele sclavinilor, a pustiit ogoarele și a târât după sine sau a răpit tot ce a putut, deoarece nici unul dintre barbarii de acolo nu avea îndrăzneala să-i stea împotriva, ci se refugiau în păduri și văgăuni. Mișcarea aceasta a avarilor împotriva sclavinilor s-a iscat nu numai din pricina soliei împăratului și a dorinței lui Baian de a face pe placul romanilor, drept răsplată pentru bunăvoința arătată față de el către împărat, ci din motive personale, deoarece Baian era foarte supărat pe sclavini. Conducătorul avarilor a trimis soli la Daurentios³⁶ și la alte căpetenii ale sclavinilor și le-a poruncit să se pună sub ascultarea avarilor [...] din toate acestea s-au ivit apoi certuri și gâlceavă, deoarece barbarii sunt neînduplecați și trufași. Sclavinii nu și-au putut stăpânii mânia și au ucis solii veniți la dânsii [...]*³⁷.

³³ Scrisă probabil din porunca împăratului Mauriciu, deoarece Meneandru s-a bazat mult, dacă nu în totalitate pe surse scrise, în special materiale de arhivă (documente de corespondență, rapoarte ale ambasadurilor).

³⁴ Florin Curta, *Apariția slavilor. Istorie și arheologie la Dunărea de Jos în veacurile VI-VII, op.cit.*, pp. 40-41.

³⁵ Adam Izdebski, *The Slavs' political institutions and the Byzantine policies (ca. 530-650)*, „Byzantinoslavica-Revue internationale des Etudes Byzantines”, 69, 2011, p. 59.

³⁶ Conducător militar temporar al slavilor timpurii. menționat pentru prima dată de Theofilact Simocata alături de Ardgașt și Musaios. Aceștia sunt singurii conducători slavi despre care există informații scrise.

³⁷ *F.H.D.R. II, Menander Protector, Istoria (fragmente)*, 48-63.

În fragmentul expus se observă din nou faptul că așezările slavilor timpurii erau situate în apropierea pădurilor, aceștia *se refugiau în păduri și văgăuni*³⁸. Această caracteristică a așezărilor slavilor timpurii este amintită în repetate rânduri de către autorii antici.

O altă sursă scrisă deosebit de importantă pentru secolele VI-VII, și anume *Strategikon* face referire la așezările și teritoriile anților și sclavenilor. Sursa este un tratat militar bizantin scris la începutul secolului al VII-lea și nu se referă numai la tacticile de luptă și echipamentul militar al bizantinilor ci și ale slavilor, avarilor sau ale altor populații vecine cu Imperiul Bizantin. Manualul este destinat în special comandanților militari începători care aveau nevoie de o introducere în tacticile, echipamente și structura armatelor imperiale. Autorul credea că în confruntările militare, generalii bizantini trebuie să dețină cunoștințe vaste despre inamic, acestea incluzând aspecte ce țin de obiceiurile și organizarea politică a barbarilor. În consecință *Strategikon* conține anectode despre inamicii Imperiului Bizantin mai cuprinzătoare decât orice altă lucrare scrisă în greacă. Autorul prezintă observații scrise procurate probabil de comandanți veterani care au luptat la un moment dat cu barbarii, ce includ așezările barbarilor, obiceiurile și caracteristici specifice fiecărei culturi menționate. Sursa se referă atât la sclavenii cât și la anți, stabilind cum a făcut și Procopius din Caesarea faptul că atât sclavenii cât și anții sunt din același neam³⁹.

Strategikon furnizează descrierea așezărilor slavilor timpurii la care se referă de mai multe ori, fiind prima sursă ce furnizează o astfel de descriere. Aceasta referire este bineînțeles în relație cu operațiunile de pacificare susținute de armatele bizantine în barbaricum⁴⁰ și este importantă pentru cercetare datorită faptului că pasajele conțin numeroase informații referitoare la zona unde slavii timpurii își formau așezările: *[...]trăiesc ca bandiții [...]lângă cursurile apelor, mlaștini sau păduri ce pot fi folosite ca zone de refugiu. Așezările erau câteva unele lângă celelalte și aveau mai multe rute de evacuare*⁴¹.

Aceste caracteristici aveau rolul de a îmbunătăți apărarea și a permite slavilor timpurii să fructifice din plin avantajele fiecărei locații. Alăturarea mai multor așezări aproape unele de altele pe cursul râurilor sau în apropierea pădurilor însemna că atunci când bizantinii atacau, aceștia trebuiau să se oprească la prima așezare, timp în care slavii puteau evacua celelalte așezări cu tot cu turmele de animale, având timp să organizeze defensivă, să hărțuiască invadatorii sau să formeze ambuscade/atacuri surpriză. Manualul sfătuiește comandanții să împartă forțele în două și să atace

³⁸ *Ibidem, loc.cit.*

³⁹ Łukasz Różycki, *The Strategikon as a source — Slavs and Avars in the eyes of Pseudo-Maurice, current state of research and future research perspectives*, „ACTA ARCHAEOLOGICA CARPATHICA”, LII, 2017, pp. 109-116.

⁴⁰ Termen utilizat de către istorici și arheologi pentru a descrie o vastă arie geografică din afara Imperiului Roman/ Bizantin, spațiu locuit de către barbari.

⁴¹ *Strategikon*, Trad. George T. Dennis, Editura University of Pennsylvania Press, Philadelphia, 1984, XI, 4, pp. 120-126.

așezările din ambele direcții. Astfel apărătorii, luați prin surprindere, nu puteau organiza defensivă în timp util⁴².

Sursa face de asemenea referire și la structura tribală a slavilor timpurii, aceștia nefiind conduși de o putere centrală, teritoriul barbarilor fiind împărțit.

Așezările lor răsfirate permiteau existența mai multor lideri militari zonali, care se aflau adesea în competiție, fapt ce putea fi exploatat de către bizantini. *Deoarece au mulți regi printre ei care de cele mai multe ori se află în neînțelegeri unii cu alți, nu e greu să îi câștigi pe unii dintre ei sau prin daruri, în special pe cei din apropierea graniței și să îi convingi să lupte între ei pentru ca aceștia să nu formeze o singură putere unită sub un singur lider*⁴³.

Această secțiune demonstrează faptul că bizantinii înțelegeau organizarea barbarilor, folosind diverse mijloace pentru a ajunge la o situație favorabilă. Manualul propunea evitarea formării unei puteri unite condusă de un singur lider care ar fi devenit ostilă Imperiului Bizantin.

Theophanes Confessor (758/760-817/818) a fost un membru al aristocrației bizantine care mai târziu a devenit călugăr și cronicar, furnizând informații utile despre slavii timpurii. Cronica sa cuprinde evenimentele de la Dioclețian (284 până la 813).

În această sursă scrisă ne sunt prezentate campaniile întreprinse spre finalul secolului al VI-lea de către Imperiul Bizantin în barbaricum. *În acest an (593) împăratul Mauricius îl trimise pe Priscus⁴⁴ împreună cu toate oștirile romane la Istru spre a împiedica neamurile sclavinilor să treacă fluviul. Ajungând Priscus în Durostorum și aflând hanul trimise la el sole și cerea romanilor să pună capăt războiului. Priscus răspunse că „n-a venit să facă război cu avarii ci a fost trimis de împărat împotriva neamurilor sclavinilor”. Aflând Priscus că Ardagast⁴⁵ răsfirase mulțimile sclavinilor pentru a prăda, pe neașteptate trecu Istrul la miezul nopții și se încăierară cu Ardagast. Simțind primejdia, Ardagast încălecă pe un cal fără șea și abia putu scăpa. [...] Priscus prinse inimă și înaintă în părțile mai dinlăuntru ale sclavinilor. Un bărbat gepid, stăpânit de credința creștină fugi la romani și le arătă romanilor drumul. Și îi înfrânseră pe barbari. El spune că Musocius,⁴⁶ regele barbarilor, se află la treizeci de mile. Îndemnat de trădarea gepidului, Priscus trecu fluviul la miezul nopții și îl descoperi pe Musokius doborât de beție*⁴⁷.

⁴² Łukasz Różycki, *op.cit.*, pp. 120-122.

⁴³ *Strategikon*, *op.cit.*, pp. 123-124.

⁴⁴ Capabil și important comandant militar bizantin care a trăit până în 613, deținând importanta funcție de *Magister militum per Orientem* și mai târziu *per Thraciam* cu o lungă perioadă de activitate ce cuprindea perioadele de domnie ale împăraților bizantini Mauricius (582-602), Phocas (602-610) și Heraclius (610-641).

⁴⁵ Conducător militar temporar al slavilor timpurii.

⁴⁶ Un alt conducător militar al slavilor timpurii.

⁴⁷ *F.H.D.R. II*, Theophanes Confessor, *Cronografia*, 11-29 (anul 593-594).

Mărturia este utilă într-o oarecare măsură, la poziționarea geografică a sclavenilor și a „regilor” acestora la nordul Dunării. Deoarece Priscus a aflat că armata de sclavini a lui Ardgast se „răsfirase pentru a prăda” a trecut Istrul la miezul nopții reușind să îl localizeze pe liderul inamic, putem deduce că sclavenii și Ardgast erau în proximitatea fluviului, bizantinii reușind să îi ajungă și să îi surprindă. Pe de cealaltă parte, teritoriul stăpânit de celălalt „rege”, Musokios se afla la o distanță mai mare de fluviu, Priscus înaintând „în părțile mai dinlăuntru ale sclavinilor”.

O altă sursă scrisă mai timpurie, referitoare la aceleași evenimente provine de la Theofilact Simocata. Acesta este cel mai bine cunoscut pentru *Istoria* sa scrisă în opt cărți ce cuprinde evenimentele din perioada de domnie a lui Mauricius (582-602), importante informații referitoare la slavi, avari și perși dar și sfârșitul tragic al împăratului. [...] În a douăsprezecea zi, după ce construisese nave, generalul trecu fluviul și auzind că Ardagast scoase ceata de sclavini și plecase ca să facă prăzi, la miezul nopții porni împotriva lui. Trezit din somn de zgomotul mare, Ardagastos spuse ca a avut niște vedenii în vis și încercând pe un cal fără șea o luă la fugă⁴⁸.

Istoricul bizantin care a povestit ne oferă informații unice referitoare la trei nume a unor conducători militari ai armatelor slave. Primul menționat este Ardgast, conducătorul unei armate puternice care s-a luptat cu bizantinii în 585. Mai târziu, același Ardgast este din nou amintit în contextul atacurilor slave din 590. În urma contraatacului executat de bizantini, aceștia au intrat „în teritoriul de sub autoritatea lui Ardgast”⁴⁹. Cu toate acestea nu există alte mărturii asupra activității lui Ardgast, și nu sunt motive să credem în existența unei stabilități politice create de acesta, care, probabil probabil a fost doar un conducător militar. Al doilea conducător slav menționat de către Theofilact Simocata este Musokios care a încercat să îl ajute pe Ardgast și acesta învins până la urmă de bizantini. Cel de-al treilea și ultimul comandant al slavilor menționat de istoricul bizantin a fost Pirogost, despre care nu a fost dat niciun fel de detaliu. Trebuie să menționăm faptul că toți cei trei lideri militari au fost învinși de armatele bizantine⁵⁰. Un aspect important care diferențiază această sursă scrisă de celelalte este menționarea liderilor militari slavi. Aceasta stârnit interesul cercetătorilor care au încercat localizarea teritoriilor celor trei comandanți militari la nordul Dunării. Astfel, s-a presupus că numele celor trei ar proveni de la denumirile râurilor principale care străbăteau zonele pe care le controlau: „Ardgast ar deriva din denumirea antică a Argeșului (Argesis), teritoriul în care acționa fiind cursul inferior al acestui râu, Musokios ar fi fost legat de denumirea antică a Buzăului (Museos), stăpânirea sa întrinzându-se în zona cursului mijlociu al râului, iar Piragast ar deriva din numele antic al Prutului (Pyretus), teritoriul său aflându-se în regiunea cursului inferior al acestei ape”⁵¹.

⁴⁸ F.H.D.R. II, Teofilact Simocata, *Istoriei*, VI,7.

⁴⁹ *Ibidem*, loc. cit.

⁵⁰ Adam Izdebski, *op. cit.*, p. 9.

⁵¹ Ion Nestor, *Istoria poporului român*, Editura A. Oțetea, București, 1970, p. 150.

Cercetarea secolelor VI-VII și întregirea imaginii pe care o avem asupra epocii nu poate fi realizată fără a avea în vedere sursele scrise a căror veridicitate trebuie verificată. Autorii antici contemporani au avut în primul rând în vedere atacurile și devastarea provinciilor Imperiului Bizantin de către slavii timpurii și avari, aspectele ce țin de teritoriile, religia, obiceiurile, societatea barbarilor fiind în plan secundar. Cu toate acestea, sursele menționate în această cercetare cuprind pasaje ce se referă atât la teritoriul locuit de slavii timpurii cât și la așezările acestora. Sursele antice îi situează și pe sclaveni și pe anți la nord de Dunăre pe un teritoriu larg. Aspectele comune din mai multe surse referitoare la așezările sclavenilor și anților la nordul Dunării țin de locul unde slavii timpurii preferau să își formeze așezări, (lângă mlaștini, râuri sau păduri), modul precar aspru sau neîngrijit al acestora de viață, dar și de locuințele acestora Procopius numindu-le chiar *colibe jalnice*. Aceste aspecte comune pot fi considerate veridice. Cu toate acestea, elementele referitoare la așezările slavilor timpurii prezentate de autorii antici nu coincid întotdeauna cu exactitate. Puținii liderii militari din sursele scrise ne sunt cunoscuți într-o oarecare măsură, teritoriile acestora, funcțiile, faptele, perioadele de domnie ca și structura societății barbarilor prezentând încă probleme. Puținele surse scrise nu oferă o imagine pe cât de clară am dori asupra teritoriilor și așezările sclavenilor și anților la nordul Dunării.

Bibliografie selectivă

- F.H.D.R. II- Fontes Historiae Daco-Romanae – Izvoarele istoriei Romaniei, II. De la anul 300 pînă la anul 1000*, Editura Academiei R.S.R., București, 1970,
- Curta, Florin, *Apariția slavilor. Istorie și arheologie la Dunărea de Jos în veacurile VI-VII*, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2006.
- Curta, Florin, *Pots, Slavs and Imagined Communities: Slavic Archaeologies and the History of the Early Slavs*, „European Journal of Archaeology”, 4, 2001.
- Ivanic, Peter, *Western Slavs in the 6th and 7th century*, „Journal of history”, 47, 2012.
- Ivanišević, V. 2015. *The Danubian limes of the Diocese of Dacia in the fifth century*. In Vida, T. (ed.) „Romania Gothica II, The Frontier World Romans, Barbarians and Military Culture”. Proceedings of the International Conference at the Eötvös Loránd University, 01-02. October 2010 Budapest. Budapest: Eötvös Loránd University, Institute for Archaeological Sciences.
- Izdebski, Adam, *The Slavs' political institutions and the Byzantine policies (ca. 530-650)*, „Byzantinoslavica-Revue internationale des Etudes Byzantines”, 69, 2011.
- Kardaras, George, *A re-approach of Procopius ethnographic account on the early slavs*, „Byzantina Symmeikta”, 27, 2017.
- Kardaras, Georgios, *The Byzantine-Antic treaty, 545/546 and the defense of Scythia Minor*, „Byzantinoslavica: Revue internationale des études byzantines”, LXVIII, 2010.
- Luján, Eugenio R., *Procopius, De bello Gothico III 38. 17-23: a description of ritual pagan Slavic slayings?*, „Studia Mythologica Slavica”, 11, (2008).
- Łukasz, Różycki, *The Strategikon as a source — Slavs and Avars in the eyes of Pseudo-Maurice, current state of research and future research perspectives*, „ACTA ARCHAEOLOGICA CARPATHICA”, LII, 2017.Madgearu, Alexandru, *The End Of The*

- Lower Danubian Limes: A Violent Or A Peaceful Process ?*, în „Studia Antiqua et Archaeologica”, XII, Iași, 2006.
- Nestor, Ion, *Istoria poporului român*, Editura A. Oțetea, București, 1970.
- Rezachevici, Constantin, *Imaginea vechilor slavi din secolul al VI-lea în lumina izvoarelor bizantine. O altfel de lume decât s-a crezut*, „Romanoslavica”, 44, 2009.
- Strategikon*, Trad. George T. Dennis, Editura University of Pennsylvania Press, Philadelphia, 1984, XI, 4.
- Teodor, Dan. Gh., *Éléments slaves des VIe-VIIIe siècles ap. J.C. au nord du Bas Danube*, „Trudy VI Mezhdunarodnogo Kongressa Slavianskoi Arkheologii”, Novgorod. 26-31 Avgysta 1996/Works of the VIth International Congress of Slavic Archaeology, Novgorod. 26-31 August 1996, ed. v. v. sEdov (Moscow, 1997-1999), v. 3.
- Teodor, Eugen, Paliga, Sorin, *Lingvistica și arheologia slavilor timpurii: O altă vedere la Dunărea de Jos*, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2009.
- Wood, Amy, *WHY WERE THE SCLAVENES NEVER ROMAN ALLIES? A Study of Late Antique Roman Frontier Policy and a Barbarian Society*, Macquarie University, Sydney, 2015.